

БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛЕН ЕНЕРГИЕН ЦЕНТЪР. МИСИЯ ВСЕ ПО-(НЕ)ВЪЗМОЖНА

Владислав Лазаров

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: През българската територия преминават стратегически междуконтинентални транспортни, съобщителни и енергийни коридори, от които зависи националната и европейската сигурност. От изграждането на тези артерии, от превръщането на страната в балкански комуникационен и енергиен център ще зависи значението на България за световната и европейската сигурност. Претенцията на България за лидерство в енергийно, транспортно и гранично-отбранително направление е оспорвана от съседите и до голяма степен зависи от външни фактори – геополитическото противопоставяне на глобалните и регионалните играчи.

Ключови думи: геополитика, енергийни ресурси, региони, сигурност.

Политиката за енергийна сигурност на Република България трябва да включва такова разпределяне на националните ресурси, което да предпази страната от чуждо политическо и икономическо влияние и да гарантира правото ѝ на суверенен избор по аспектите на вътрешната и външната политика, без смяна на геополитическия курс и ангажиментите към НАТО и ЕС. България има потенциал да се превърне в регионален център за ръководство и контрол на част от междуконтиненталните комуникации. Обекти на българската геостратегия са геополитическите възли – Балканите и Черноморието. Залогът на Балканите е стратегически за всички играчи, имащи претенция за роля в съвременната глобална политика, и от „геополитическия слалом“ на българския политически елит зависи адекватното „осребряване“ на националния интерес. За да не отреждат на страната ни ролята на периферна, буферна гранична зона на отбранителната и икономическата политика на НАТО и ЕС и за да бъде подплатена амбицията за регионално лидерство от какъвто и да е характер, българският външнополитически акцент трябва да бъде в следните основни направления:

- активна политика по отношение на Западните Балкани с цел реализиране на собствена полза в контекста на геополитическата конюнктура;

- политическа инициатива за принципна и по-съществена роля в условията на милитаризация на Черноморския регион;
- визия за национална и „обща европейска отбрана“, различна от ангажимента ни към НАТО;
- опит за трансфер на технологии и иновационни внедрявания – т.нар. българска „силиконова долина“;
- заявка за несимволична роля по отношение на енергийната политика и транспортните коридори в региона.

С оглед нарастването на геополитическия потенциал на България е целесъобразно да се работи за развитие в следните стратегически насоки: създаване на предпоставки за модернизация на българската икономика с предимно експортен профил, с иновативно производство, стратегия за високотехнологични и иновационни сектори, регионализация в отношенията със съседите по подобие на Азиатско-тихоокеанския регион и Вишеградската четворка, но не в контекста на т.нар. „малък Шенген“, удивително напомнящ за „малката Антанта“ от 30-те години на миналия век. Обединение на българската диаспора чрез културна консолидация за „държава на духа“ и опит за „висш геостратегически пилотаж“ в духа на „прагматичния патриотизъм“ [1]. Да се възползваме от процесите на преформатиране на конструкцията на глобалния геополитически ред в името на националния интерес, без кардинално да преподреждаме приоритетите.

Да се разчита на перспективата някой пореден „Голям брат“ да протезира геополитически и да осигури материално и финансово страната ни, е опасна илюзия. В условията на новата икономическа и политическа визия за световен ред до момента българската външна политика следва тази на ЕС, която от своя страна е относително производна на тази на САЩ. Остава открит въпросът носи ли ни максимални изгоди и дали не можем да бъдем свидетели на феномен в съвременната глобална политика, като загуба на естествени предимства, заложили от географското местоположение, поради пасивност или бездействие.

Големите енергийни проекти с регионално значение през последните 30 години, предвидени да минават през българска територия, са:

- „Набуко“ – газопровод, „приключил“ през 2013 г. за сметка на ТАП, част от диверсификационните проекти от т.нар. Южен газов коридор;
- „Южен поток“ – газопровод обявен за приключен през 2014 г., с обем 63 млрд. кубични метра (2,2 трлн. кубични фута) природен газ годишно;

- „Турски/Балкански поток“ – газопровод актуален към момента, с обеми, равняващи се на 1/4 от „Южен поток“ – с капацитет 15,75 млрд. кубични метра годишно, като сумарният капацитет ще достигне 31 млрд. кубични метри заедно с тръбата, захранваща Турция;
- „Бургас – Александруполис“ – трансбалкански нефтопровод с капацитет на нефтопровода за пренос на 35 – 50 млн. тона годишно, от който България се оттегля през 2011 г.

Както и АЕЦ „Белене“, атомна електроцентрала без ясен статут и бъдеще в настоящия момент. Вероятно най-дълготрайният не само в региона ядрен проект, останал дълго време в документално-проектна фаза и станал нарицателно явление за превратностите в историята на „атомните намерения“ на българските елити. В резултат и за непрофесионалистите е ясен фактът на сериозното му оскъпяване, подлагащо на съмнение ползите от реализацията му в измеренията на друга геополитическа епоха.

В контекста на съвременния геополитически ландшафт актуални в рамките на стратегическите енергийни ресурси са само т.нар. газопровод „Турски поток“ и продължението му през България под името „Балкански поток“. Реализацията му е символичен успех на българските външнополитически лутания и т.нар. „щраусова политика“ през първата четвърт на десетилетието. Както и тъжен римейк на пропуснатите геоекономически реализации, с вероятно символично-декларативна компенсация от рода на мантрата „цивилизационен избор“, често присъстваща в риториката на не един български държавен глава. Съседни нам държави не изменят избора си, но това не е довод да не търсят еквивалентни компенсаторни механизми от „метрополиите“ и да не постигат стратегически за геополитическата си тежест успехи.

В контекста на балканския енергиен пасианс сме свидетели на реален провал за геоекономическите интереси на България от гледна точка на желания максимализъм. За сметка на пропуснатите стратегически ползи от директни отношения със страните производители и потребители на въгледороден ресурс, в името на геополитическата конюнктура се лансират проекти за колекторни връзки и хъбове, поставящи страната в допълнителна зависимост от конкуриращи я субекти – Турция, Гърция, Сърбия. Реално се блокират почти всички геоекономически проекти, в които страната би могла да претендира за солидна, периферна роля. Включването в подобни проекти за транспортна и енергопреносна инфраструктура в миналото и днес е доказателство за последователна и далновидна геополитика,

провеждана от държавата със стратегическата цел трайно присъствие не само на политическата, но и на геополитическата карта на света [2].

„Правенето на излишни ресурсни, финансови, технически и човешки разходи поради презастраховане или лоша преценка, дължаща се на липсата на ефективен модел на действие, е скъпа и вредна за правоохранителните органи и обществото като цяло“ [3].

Има примери за изключителна недалновидност и геополитическо късогледство по отношение на геоекономическите инициативи и отказ от реализиране на инфраструктурни проекти в много страни, което в крайна сметка ги поставя в друг сегмент на световната карта.

Политиката за енергийна сигурност на Република България трябва да включва такова разпределяне на националните ресурси, което да предпази страната от чуждо политическо и икономическо влияние и да гарантира правото ѝ на суверенен избор по аспектите на вътрешната и външната политика, без смяна на геополитическия курс и ангажиментите към НАТО и ЕС. България има потенциал да се превърне в регионален център за ръководство и контрол на част от междуконтиненталните комуникации. Реализирането на жизненоважните за страната ни инфраструктурни проекти, без съмнение, ще повиши стойността и значението ни на голямата геополитическа сцена. Абсолютно необходимо е да запазим позициите си на енергиен център на Балканите и заедно с това да завоюваме нови позиции в електро-, газо- и нефторазпределението.

Опитът за актуалност на доклада предполага и пунктуален преглед на политиката на съседните страни с оглед „балканските“ интереси на глобалните лидери и позиционирането им по отношение на стратегическите геопроекти в региона.

В съвременното геополитическо пространство Турция е безспорният регионален лидер, както във военно (вторите по мащаб в НАТО въоръжени сили) така и в икономическо отношение.

Действията на страната в Егейско, Червено, Средиземно море, Сирия, Либия, Нагорни Карабах и Близкия изток са част от амбициозен план за влияние над морски и сухоземни пространства с цел гарантиране на енергийна независимост и като икономическа и геополитическа основа за регионално и в известна степен международно статукво на водеща сила.

Турската инициатива за регионална геополитическа доминация е доктринерски обоснована с т.нар. „неосмански“ геопроект, обхващащ териториите на бившата Османска империя (Югоизточна Европа, Централна Азия, Близкия изток, Закавказието), и е заявена с военно присъствие в Сирия, Кипър, Либия, Босна. Факт, гарантиращ

пропорционална тежест при вземането на окончателните решения впоследствие.

Амбицията за регионално енергийно лидерство – ресурсен „хъб“ за Европа, се материализира на практика чрез реализираните стратегически за региона проекти „Син поток“, „Турски поток, ТАНАП, ТАП, нефтопровода „Баку – Джейхан“, заявката за т.нар. „канал Истанбул“, активното изграждане на атомни централи с руски и западни реактори, асимилация на кипърското крайбрежие за сондажни опити и т.н.

Комбинирайки методите на т.нар. „мека сила“ с контрол над ключови регионални транспортни артерии, турската страна успява да реализира възможности и потенциални стратегически изгоди, запълвайки вакуума от отслабващото влияние на крупните световни играчи (Близкия изток) с помощта на стандартни и нови прийоми и технологии и близки за ареала духовни ценности.

Проблемите, съпътстващи страната, обаче са сериозни – кюрдски, кипърски, междусъседски, вътрешнополитически, конфронтация по евро-атлантическата линия, миграционни. Фактологично подплатено нарушава националния суверенитет на Сирия, въздушния и морския на Гърция, води посредническа война в Либия, взе активно участие в конфликта в Нагорни Карабах, снабдява се с руско оръжие, домакин е на мирните преговори между Русия и Украйна, участва в дипломатически инициативи на противници на евро-атлантическата идея и в статута си на кандидат-член на ЕС не се колебае да използва миграционните потоци чрез действия, наподобяващи политически шантаж, търсейки лоби от Европа по отношение на Русия в момент на колизия в по-скоро тактическите им взаимоотношения. Вероятно моделът на политическо поведение на съвременна Турция ще бъде своеобразно предизвикателство както за водещите трансатлантически партньори, така и за съседните страни. Всички тези обстоятелства ситуират съседна Турция в амплото на безспорния регионален хегемон, прагматичните отношения с който са неотменно условие за реализирането на намерения по отношение на актуалните енергоресурсни проекти (Турски/Балкански поток, снабдяване с газ). В интерес на истината, добросъседските ни отношения доведоха до успешен за страната мониторинг по отношение на миграционните процеси от турска страна.

Внимателният анализ на политиката на съседните държави показва, че зад паравана на парадигмата за „общ европейски дом“ и „пазарна либерализация и дерегулация“, както и „загърбване на миналото“ в контекста на лобиране на определени водещи страни спрямо отделни балкански държави, се наблюдават амбициите и

стремежите за реализиране на прагматични политики с национален оттенък. С една дума, на Балканите имаме опасен ренесанс на няколко стари, несъвместими с българския интерес доктрини.

Сърбия е активен инструмент на руската балканска политика и като такъв се ползва от протекции и логистика в енергийно и военно отношение.

Гърция акумулира икономически ползи с договора от Преспа, но и реализира фрагмент от регионалната си парадигма – т.нар. „мегали идея“, претендираща за териториална и етническа асимилация на прилежащи територии.

„Велика Албания“ е отколешна идея на „двуглавия елит“, сякаш успешно използвала геополитическата конюнктура и получила стимул от регионалните интереси на САЩ.

В резюме, съществената интеграция в евро-атлантическите структури е не само въпрос на национален приоритет, но и основа на икономическото ни развитие. То от своя страна е определящо за състоянието на ключовите държавни въпроси, като отбрана, енергийна сигурност, суверенитет, националният вектор на външната ни политика в контекста на съюзническите ни ангажименти.

Геополитическите предизвикателства пред България са резултат от борбата за формиране на сфери на влияние на глобалните и регионалните фактори. Геополитическият анализ отрежда такава роля за нашия регион на ЕС, САЩ, Китай, Русия и Турция. Геостратегията на тези държави се реализира с различни средства – икономически, политически и етнокултурни.

В общи линии геостратегията на САЩ в региона се ангажира основно с три аспекта – енергетика, военна инфраструктура, дигитален сектор. Или продажба на въглеводороди, военни бази и противодействие на китайския технологичен сектор. Руската федерация залага на трансфер на енергийни ресурси и ядрена енергетика, а Китай стандартно залага на инфраструктурни и търговски проекти. ЕС работи с инвестиционно-правен инструментариум. Особено актуална в настоящия момент е т.нар. „Зелена сделка на ЕС“ – комбинация от няколко мощни инструмента за трансформиране на икономиките на страните членки на Съюза. Очаква се финансовите параметри на подкрепата в рамките на Фонда да достигнат 1 трлн. евро. Те ще бъдат формално определени в следващата Многогодишна финансова рамка на ЕС за периода 2021 – 2027 г.

България ще настоява ЕС да предвиди във Фонда средства за ядрени мощности. Ядреният проект у нас е АЕЦ „Белене“, на стойност около 10 млрд. евро и нулевоемисионен. България настоява за

необходимост от 40 млрд. лв. за т.нар. „въглищен преход“. Факт е, че към момента правителството се опитва да намери модел за трансформиране на въглищните райони, а топлоцентралите са стратегически за енергийната сигурност на страната.

В заключение, сигурността на съвременна България е в пряка зависимост от възможностите на държавния елит да балансира между чуждите интереси и да постигне реализации в полза на националния интерес.

В динамиката на съвременния дневен ред сякаш естествено възникват обективни въпроси, засягащи реалността на надеждите и очакванията на българското общество за стабилност и просперитет относно ангажиментите на страната към елитните политико-икономически и военни съюзни организации, в които членува. Съвременните отношения на България с партньорите ѝ не гарантират автоматично националния суверенитет на страната, въпреки подкрепата за военно-политическите им инициативи през годините след Студената война. Реалностите в света и на Балканите не дават статут на „основен форлойфер“ на страната ни за чиито и да било регионални намерения. Не се откроява готовност на геополитическите играчи да платят цена за задържането на страната ни в тяхната орбита, за разлика от Сърбия, Албания, дори Косово, които акумулират внимание и ресурси.

Анализирайки резултатите от политиката на глобалните играчи на Балканите и в света, едва ли ще открием солидни аргументи, че принадлежността на държавата ни към определена наднационална военна или икономическа организация ще гарантира при кризисни обстоятелства *ad hoc* суверенитета и стратегическите ни интереси.

References/Литература

1. **Denchev**, S. *Sigurnost*. 2017, s. 31.
[Денчев, С. Сигурност, 2017, с. 31.]
2. **Mitchev**, S. *Geopolitical Factors of National Security*. – In: **Rachev et al.**, 2005, pp. 91 – 101.
3. **Zlatanov**, A. *Teoretichni i pravni aspekti na deynostta na politseyskite organi po osiguravane na obshtestveniya red pri provezhdane na masovi meropriyatia*. Sofia, 2016. ISBN 978-954-348-127-9.
[Златанов, А. Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при провеждане на масови мероприятия. София, 2016. ISBN 978-954-348-127-9.]

За автора

Владислав Лазаров защитава докторска дисертация през 2009 г. на тема „Стратегически ресурси за поддържане на националната сигурност“. Придобива научна степен „доктор на науките“ на тема „Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави“ през 2016 г. От 2021 г. е доцент в катедра „Национална сигурност“, факултет „Информационни науки“ на УниБИТ.

Авторът има трайни интереси и реализирани научни трудове, посветени на съвременните измерения на връзката „ресурси – сигурност“. Доц. д.н. Владислав Лазаров е автор на три монографии, една студия, учебник, 20 статии и 20 доклада на национални и международни научни конференции, съавтор е в колективна монография.

За контакт с автора: v.lazarov@unibit.bg

BULGARIA – REGIONAL ENERGY CENTER. MISSION INCREASINGLY (IM)POSSIBLE

Vladislav Lazarov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: Strategic intercontinental transport, communication and energy corridors pass through the Bulgarian territory, on which national and European security depends. The importance of Bulgaria for world and European security will depend on the construction of these arteries, on the transformation of the country into a Balkan communication and energy center. Bulgaria's claim to leadership in energy, transport, border and defense is disputed by its neighbors and depends largely on external factors – the geopolitical opposition of global and regional players.

Keywords: geopolitics, energy resources, regions, security.

About the author

Vladislav Lazarov holds a defended doctoral thesis in 2009 on “Strategic Resources for Maintaining National Security”. He was awarded a Doctor of Science degree in 2016 on “The Strategic Resources Control and Security of the Small Countries”. Since 2021 he has been an associate professor in the Department of National Security, Faculty of Information Sciences – ULSIT (Bulgaria).

The author has solid interests in and implemented scientific works on the current dimensions of the resource-security nexus. Associate Professor D.Sc. Vladislav Lazarov is the author of three monographs, one study, a textbook, twenty articles and twenty papers at national and international scientific conferences, he is a co-author of a collective monograph.

To contact the author: v.lazarov@unibit.bg